

Dilemma's voor nationale parken 'nieuwe stijl'

Laveren tussen fluïde grenzen en harde afspraken

Een motie in de Tweede Kamer in 2014 leidde tot het rijksprogramma 'Naar nationale parken van wereldklasse' en een bijbehorende nieuwe kwaliteitsstandaard voor nationale parken. Het doel: nationale parken met internationale allure. Iconen van de Nederlandse natuur, die grote natuurkernen én unieke landschappen bevatten, toegankelijk zijn en zorgen voor meer maatschappelijke betrokkenheid bij natuur. In de nieuwe aanpak wordt daarom gezocht naar manieren om landschapsecologische, cultuurhistorische en landschappelijke waarden leidend te laten zijn bij de begrenzing en inrichting van bestaande en nieuwe nationale parken. Dit leidt ook tot dilemma's ten aanzien van criteria, zonering, begrenzing en ruimtegebruik.

Op dit moment zijn er 21 nationale parken in Nederland, die samen het verhaal vertellen van de Nederlandse natuur. De eerste Nederlandse nationale parken, Veluwezoom (1930) en de Hoge Veluwe (1935) werden opgericht op particulier initiatief, geïnspireerd op de parken in de Verenigde Staten, zoals Yellowstone. Op initiatief van de overheid volgde in 1950 Nationaal Park de Kennemerduinen. (Samenwerkingsverband Nationale Parken, 2007). Nationaal Park Nieuw Land werd in 2018 als eenentwintigste aangewezen. In 1975 adviseerde een interdepartementale commissie de Tweede Kamer om twee typen parken in te stellen: nationale parken en nationale landschapsparken. De nationale parken waren gebieden die 'primair in verband met hun natuurwaarde dienen te worden veiliggesteld en die geen in cultuur en in exploitatie zijnde gebieden omvatten' (Samenwerkingsverband Nationale Parken, 2007). Nationale landschapsparken waren gebieden die 'in ecologisch, landschappelijk of cultuurhistorisch opzicht belangrijk zijn en waarin ook landbouwgronden en woonkernen kunnen voorkomen' (Samenwerkingsverband Nationale Parken, 2007). In de loop van de tijd heeft de term 'nationaal landschapspark' plaatsgemaakt voor het begrip 'nationaal landschap'. De verschillen

in definitie tussen een nationaal park en een nationaal landschap hebben destijds invloed gehad op de begrenzing.

De criteria van de International Union for Conservation of Nature (IUCN) voor een nationaal park werden toen - en nu nog - in Nederland gebruikt als basis voor de statusaanvraag.

In 1983 stopte het Rijk de financiering van de nationale landschappen. Met de decentralisatie van het natuurbeleid in 2012 raakten ook de nationale parken buiten beeld bij het rijk. De manier waarop nationale parken werden voortgezet en ondersteund verschilde per provincie. Het Rijk bleef wel stelselverantwoordelijk en bevoegd gezag om de status van nationaal park al dan niet toe te kennen.

Een motie van de Kamerleden Jacobi en Van Veldhoven in 2014 (Tweede Kamer, 2014) was de opmaat naar het rijksprogramma 'Naar Nationale Parken van Wereldklasse' en de start van de ontwikkeling van nationale parken 'nieuwe stijl', met grote natuurkernen (Natura 2000-gebieden) én unieke landschappen. De rijksoverheid zette het programma 'Naar Nationale Parken van Wereldklasse' op en ontwikkelde met partners een nieuwe nationale kwaliteitsstandaard, met criteria om de kwaliteit van de parken te ont-

nationale parken
natuur
landschap
grenzen
criteria

J.A. (Jori) Wolf
Staatsbosbeheer & Expertteam Natuur en Ruimtelijke Kwaliteit, Nationale Parken Bureau, Smallegat 5, 3811 MG Amersfoort, j.wolf@staatsbosbeheer.nl

B. (Berthe) Jongejan
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed & Expertteam Natuur en Ruimtelijke Kwaliteit, Nationale Parken Bureau

P.C. (Piet) Schipper
Staatsbosbeheer & Expertteam Natuur en Ruimtelijke Kwaliteit, Nationale Parken Bureau

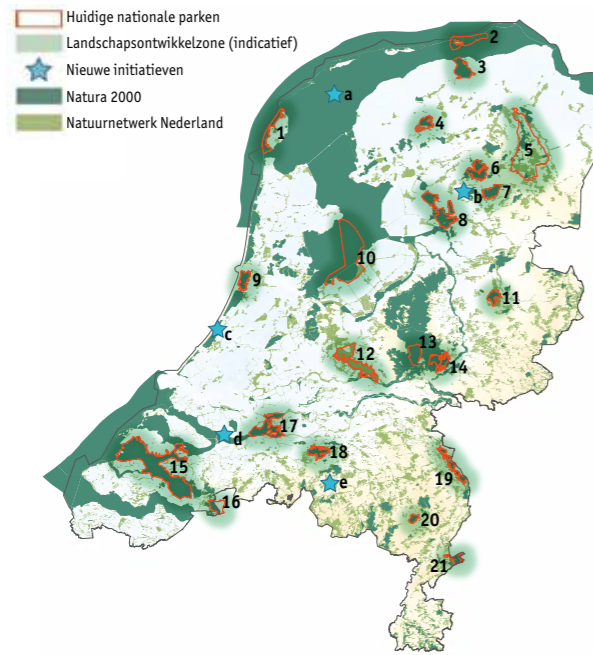
S. (Shera) van den Wittenboer
College van Rijksadviseurs & Expertteam Natuur en Ruimtelijke Kwaliteit, Nationale Parken Bureau

Foto **Wadden Werelderfgoed**. Droogvallen van Terschelling.

Figuur 1 De nationale parken op kaart: 21 bestaande parken en 5 initiatieven die een statusaanvraag voorbereiden of hebben ingediend.

Figure 1 Map of national parks in the Netherlands: 21 existing parks and 5 initiatives that are preparing or have submitted a status application.

1. Duinen van Texel
2. Schiermonnikoog
3. Lauwersmeer
4. De Alde Feanen
5. Drentsche Aa
6. Drents-Friese Wold
7. Dwingelderveld
8. Weerribben-Wieden
9. Zuid-Kennemerland
10. Nieuw Land
11. Sallandse Heuvelrug
12. Utrechtse Heuvelrug
13. Hoge Veluwe
14. Veluwezoom
15. Oosterschelde
16. Grenspark Kalmthoutse Heide
17. Bierbosch
18. Loonse en Drunense Duinen
19. Maasduinen
20. Grootte Peel
21. Meinweg
- a. Wadden
- b. Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek
- c. Hollandse Duinen
- d. NL Delta
- e. Van Gogh

wikkelen en te borgen (Vries *et al.*, 2016). Met steun van Rijk en provincies werken bijna alle bestaande parken, plus een aantal nieuwkomers, plannen uit. De eerste aanvragen zijn ingediend bij het ministerie van LNV. Aan de parken in oprichting Hollandse Duinen en Van Gogh is de status van nationaal park nog niet toegekend (Adviescommissie Nationale Parken 2021a; b), onder meer omdat er nog te veel onduidelijkheden zijn over de criteria, zoals de begrenzing. Figuur 1 geeft een overzicht van de nationale parken (bestaand en nieuwe initiatieven).

De nieuwe nationale kwaliteitsstandaard

In 2016 ondertekenden 15 partners, van Natuurmonumenten tot ANWB, samen met Rijk en provincies de Nationale Parken Deal (EZ, 2016). Samen stelden

ze een werkkader op voor nationale parken nieuwe stijl, de zogeheten ‘standaard’, die sinds 2018 wordt gebruikt (Nationale Parken Bureau, 2018). Deze standaard bestaat uit criteria waar een nationaal park nieuwe stijl aan moet voldoen of naar moet streven. Zo dient een nationaal park een landschapsecologische eenheid te zijn en grote natuurkwaliteiten in één of meerdere kerngebieden te bevatten. Ook heeft het gebied een herkenbare en sterke identiteit. De criteria dagen uit om de parken een dusdanige grootte, schaal en begrenzing te geven, dat bijzondere natuur en landschappen samen kunnen gaan met duurzaam ruimtegebruik. Elk park werkt met een plan voor borging en verbetering van landschappelijke en natuurwaarden, gebaseerd op geomorfologische en waterhuishoudkundige relaties, natuurlijke overgangen, cultuurhistorie en (historisch) landgebruik (EZ, 2016). In de standaard wordt ook een aantal andere criteria genoemd. Zo is het bijvoorbeeld van belang dat de belevings- en recreatiemogelijkheden aansluiten bij de identiteit en draagkracht van het gebied, dat het park bijdraagt aan de sociaaleconomische ontwikkeling van het gebied en dat er sprake is van een goede bestuurlijke samenwerking. Uit onderzoek blijkt dat draagvlak essentieel is voor een langdurige bescherming van het gebied (Smits *et al.*, 2019). Wanneer een gebied de status van nationaal park status wenst, beveelt de standaard aan om samen met lokale en regionale organisaties een ambitiedocument op te stellen.

Logische landschappelijke eenheden

Met de nieuwe ambitie voor nationale parken in Nederland is het essentieel dat de parken vanuit een ruimer perspectief worden gezien. De achteruitgang van de biodiversiteit kan niet gestopt worden door al-

leen maatregelen binnen bestaande natuurgebieden, het vraagt systeemherstel op een grotere schaal, dus ook in het omringende landschap (Bügel Hajema *et al.*, 2021). Dat houdt in dat de omvang van een nationaal park niet bepaald moet worden op basis van bestaande natuurgebieden, zoals Natura 2000, maar op basis van het landschapsecologisch systeem met de onderliggende samenhangen en relaties vanuit water en bodem. Grenzen worden tegenwoordig vaak getrokken op basis van één functie: een gebied is óf natuur, bijvoorbeeld Natura 2000, óf agrarisch gebied, óf bebouwd gebied. Deze manier van begrenzen gaat voorbij aan het feit dat er belangrijke relaties bestaan tussen gebieden en hun omgeving. Wij pleiten ervoor nationale parken niet te begrenzen op basis van Natura 2000 of het Natuur Netwerk Nederland (NNN), maar op basis van het landschapsecologisch systeem, waarin onderlinge relaties, samenhangen en macrogradiënten belangrijke waarden zijn. Zo kan niet alleen gestreefd worden naar verbetering van het ecologisch functioneren, maar ook naar logische landschappelijke eenheden (Sluis & Turnhout, 2019). Denk aan landschappen van het stroomgebied van een beekdal, een stuwwal, of een veengebied met rijke en karakteristieke hoogteverschillen. Het past ook bij de ambitie om de grote opgaven integraal en grensoverschrijdend aan te pakken. Zo kan een waterscheiding tussen twee verschillende beekdalsystemen worden opgevat als een grens. Maar als die grens een cultuurhistorische eenheid doormidden snijdt wordt de landschappelijke samenhang verbroken. Dat is een argument om de begrenzing van het nationaal park ruimer te nemen.

De leidraad

Om de criteria uit de standaard nader te duiden en hanteerbaar te maken is een leidraad opgesteld waarin ze naar de praktijk worden vertaald. (Nationale Parken Bureau, 2021). Deze leidraad heeft de vorm van een concreet stappenplan, waarin de samenhang tussen inhoudelijke onderdelen en processtappen duidelijk wordt gemaakt (figuur 2). In veel gevallen is onderzoek nodig om meer inzicht te krijgen in het landschapsecologische systeem, de cultuurhistorische landschapskarakteristieken en de landschappelijke samenhang. Dit onderzoek zou een ruimer gebied moeten omvatten dan de begrenzing van het nationale park. Een landschapsecologische analyse (LESA) beschrijft de kenmerken en het functioneren van het landschapsecologisch systeem en de samenhang van ecosystemen en grootschalige natuurlijke processen. Een landschapsbiografie beschrijft de cultuurhistorische landschapskarakteristieken en de ontwikkelingen van een landschap: van de natuurlijke vorming van het land in de ijstijden tot de recente gebruiksgeschiedenis door de mens. Hierin komen ook de natuurlijke processen aan bod, maar het gaat vooral over de invloed van de mens op de vorming van het landschap en hoe dit veranderende landschap werd gebruikt en beleefd. Voor nationale parken zouden de LESA en de landschapsbiografie idealiter niet los van elkaar moeten worden opgesteld, maar als één, samenhangend onderzoek. De identiteit van een gebied wordt bepaald door het landschapsecologisch systeem én de ontginningsgeschiedenis. Deze zouden daarom ook in samenhang onderzocht en beschreven moeten worden. Juist die onderlinge samenhang heeft natuur-en cultuurwaarden opgeleverd die kenmerkend zijn voor Nederland en maken dat een

gebied 'nationaal park-waardig' is. Figuur 3 laat zien dat een landschapsecologische benadering van een Drents beekdal veel verwantschap vertoont met een cultuurhistorische benadering van hetzelfde gebied, maar een andere uitkomst oplevert.

Gebiedsbepaling en landschapszoning

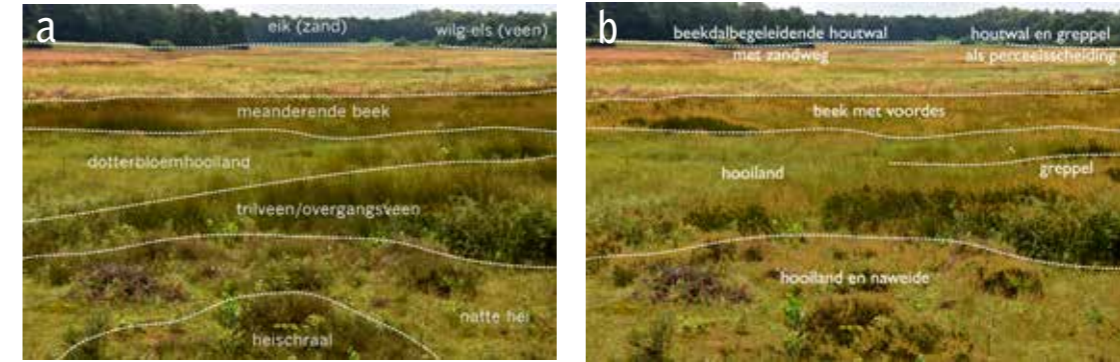
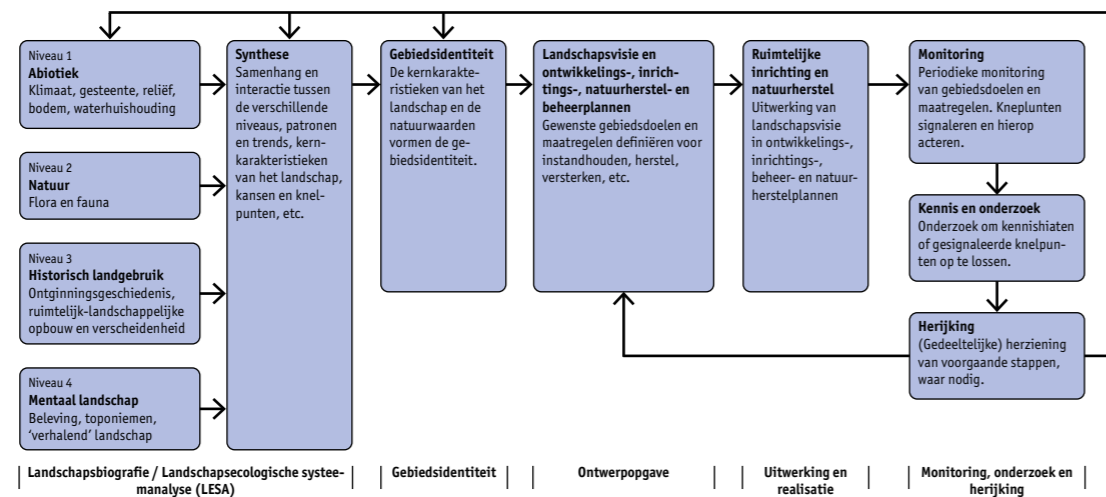
De standaard onderscheidt drie zones binnen een nationaal park 'nieuwe stijl': de natuurkern, de landschapsontwikkelzone (overgangszone) en een regionale ontwikkelzone (zie figuur 4). In alle drie de zones is natuurwinst en klimaatadaptatie het doel, maar het accent verschilt per zone. De zonerings is geïnspireerd op de zonerings van Unesco binnen biosfeergebieden. De natuurkern omvat de gebieden met natuurwaarden van nationaal en internationaal belang. Deze zone heeft binnen het gebied een aanzienlijke omvang. De hoofdfunctie is natuur. Er wordt ingezet op herstel van landschapsecologische systemen en het versterken van de biodiversiteit. Bodem en water staan

centraal en er is ruimte voor natuurlijke processen. De natuurkern is zo groot en robuust dat de natuur tegen een stootje kan. Ook zorgt de natuurkern voor de bijzondere belevingen die een gebied 'nationaal park-waardig' maken.

De landschapsontwikkelzone omringt de natuurkern of grenst eraan. Landschapsontwikkelzones zijn ecologische, aardkundig en/of cultuurhistorisch waardevolle landschappen, die zodanig worden gebruikt dat de kwaliteiten van de natuurkern worden versterkt. Gebruiksvormen zijn afgestemd op (natuur)doelen voor de kern. Deze zone kan worden opgevat als buffer: een overgang tussen natuur en duurzaam gebruik van het landschap. De landschapsontwikkelzone is essentieel voor herstel van samenhang en relaties in een gebied. Inrichtingsmaatregelen in deze zone zijn gericht op herstel van de bodem en het watersysteem. Vaak zijn dit grote ontwerpogaven. De regionale ontwikkelzone maakt het nationaal park gebied ruimer. Bezoekers worden in deze zone

Figuur 2 De processtappen en onderdelen uit de leidraad nationale parken voor het thema natuur en landschap.

Figure 2 The process steps and components from the Dutch guideline for national parks, theme nature and landscape.

Figuur 3 Landschapsecologische (a) en cultuurhistorische (b) analyse van beekdal het Schipborgse Diep in Drenthe. Te zien is dat een landschapsecologische benadering veel verwantschap vertoont met een cultuurhistorische benadering, maar een andere uitkomst oplevert.

Figure 3 Landscape ecological (a) and cultural-historical (b) analysis of a stream valley in Drenthe. Both approaches have many similarities but produce a different outcome.

ontvangen en ervaren de identiteit van het nationale park. De regionale ontwikkelzone ademt als het ware de sfeer van het nationale park. In vergelijking met de twee andere zones is hier de economische productiviteit het hoogst, maar nog altijd lager dan in gebieden in de ruimere omgeving van het park. In de regionale ontwikkelzone geldt niet alleen de algemene verduurzamingsopgave, maar er zijn ook andere doelen: deze zone geeft een impuls aan de ruimtelijke kwaliteit, draagt bij aan de beleving en vergroot bij bewoners en gebruikers de betrokkenheid bij en trots op het gebied.

In de statusaanvraag nationaal park moet voor alle drie de zones goed beschreven worden hoe duurzame bescherming en ontwikkeling van het gebied samen gaan. Een LESA is een bruikbare methode waarbij ook de ontwikkelzone wordt beschreven en waarin wordt onderbouwd welke maatregelen de natuurkern ecologisch ondersteunen. Het streven is om ook in de regionale ontwikkelzone de nationaal park denk- en werkwijze in te zetten om de ontwikkeling van de natuurkernen extra te ondersteunen en duurzaam te beschermen. De status van nationaal park kan dan ook actief uitgedragen worden.

Dilemma's en toekomstrichtingen

Het proces dat de nationale parken doorlopen om te voldoen aan de nieuwe eisen levert in de praktijk een aantal dilemma's op. Een aantal daarvan wordt benoemd door de Adviescommissie Nationale Parken die de statusaanvragen van 'Van Gogh' en 'Hollandse Duinen' beoordeelde (Adviescommissie Nationale Parken, 2021a; b). Ook de eerste evaluaties van de standaard en het programma nationale parken nieuwe stijl (rapportage verwacht begin 2022) brengen verschillende dilemma's in beeld. Hieronder werken we vier dilemma's nader uit, met daarbij mogelijke oplossingsrichtingen.

1. Bestuurlijke versus natuurlijke grenzen

Uitgangspunt is om de omvang en begrenzing van een nationaal park 'nieuwe stijl' te bepalen op basis van het landschapsecologische en cultuurhistorische systeem. In de praktijk blijkt dat begrenzingen vaak bepaald worden door bestuurlijke grenzen en de bereidwilligheid van gemeenten en provincies om onderdeel te zijn van een nationaal park en dit te ondersteunen en te borgen. Om nationale parken een succes te laten worden is die bestuurlijke draagkracht hard nodig.

Het stellen van een harde grens vanuit een natuur-beschermingsdoel werpt daarmee een dilemma op. Enerzijds heeft een beschermingsdoel het positieve effect van het beschermen van het natuurgebied zelf, anderzijds heeft het als bijeffect dat de tegenstellingen met de omgeving groter worden.

Het programma 'Naar nationale parken van wereldklasse' pleit daarom voor het verzachten van grenzen, zodat natuur niet wordt opgesloten en opgaven en invloeden van buitenaf integraal en in samenhang met de omgeving kunnen worden opgepakt. Idealiter zou een park - of de invloedssfeer daarvan - moeten kunnen groeien. Harde grenzen kunnen dat tegenwerken. Industriegebieden, grootschalige verstedelijking, intensieve veehouderij en grootschalige kascomplexen, die niet in een nationaal park passen, kunnen buiten de aanwijzing van het nationaal park en de landschapsontwikkelzone worden gehouden. Dit heet exclavering.

Een flexibele, fluïde grens past bij de ontwikkelingsgerichte aanpak, maar dit heeft nog wel wat voeten in de aarde. We zijn immers gewend om te werken met juridische, harde grenzen. Een mogelijk compromis is een verschillende benadering voor de verschillende zones. De natuurkern en de landschapsontwikkelzone kunnen juridisch 'hard' worden begrensd en officieel worden aangeduid als nationaal park, terwijl de regionale ontwikkelzone een fluïde grens krijgt, maar buiten de wettelijke aanwijzing blijft. Deze zone wordt dus niet officieel aangemerkt als nationaal park, zodat er geen harde grens nodig is. De regionale ontwikkelzone valt wel onder de invloedssfeer van het nationaal park qua gedachtengoed en werkwijze. Dat heeft een positieve invloed op de ruimtelijke kwaliteit en biodiversiteit en versterkt de gebiedsidentiteit. Ook

kunnen onthaalzones en ecologische verbindingen worden gerealiseerd in de regionale ontwikkelzone.

2. Internationale criteria in Nederlandse context

Om de (internationale) status van nationaal park te verkrijgen (IUCN categorie II) moet volgens de internationale IUCN-criteria minimaal 75% van het oppervlak voldoen aan criteria voor natuur, die voorschrijven dat er alleen inheemse biodiversiteit voorkomt en er enkel natuurlijke processen (overstroming, natuurlijke successie, erosie et cetera) plaatsvinden. In de kernzone is elke vorm van landbouw uitgesloten, net als verstedelijking. Binnen de Nederlandse context is het echter vrijwel onmogelijk om aan de criteria voor IUCN categorie II te voldoen - alleen voor de Doggersbank in de Noordzee en de Wadden is dat mogelijk, omdat menselijke ingrepen daar het meest beperkt zijn (Lindeboom & Murk, 2019). IUCN-categorie V omvat beschermde landschappen, met criteria waaraan Nederlandse nationale parken wel kunnen voldoen.

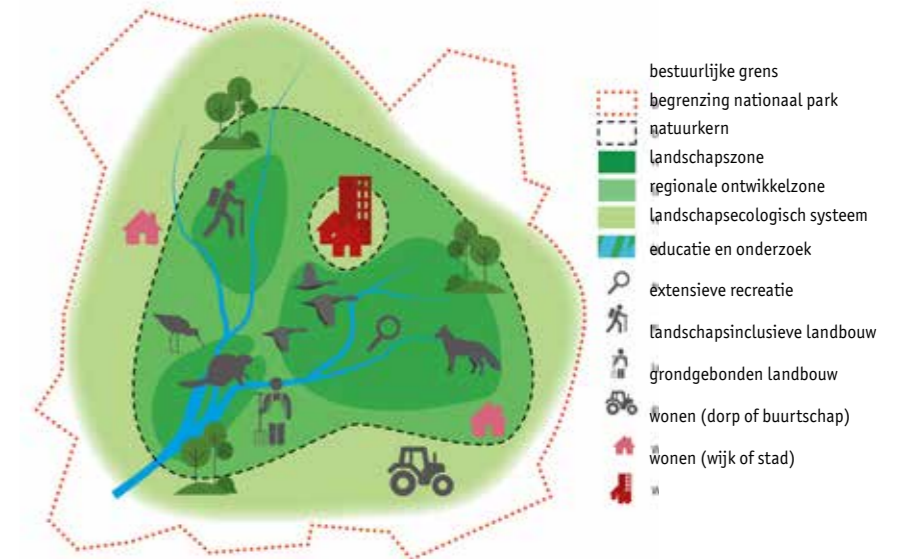
De status van nationaal park is internationaal bekend en gewaardeerd: het werkt als een soort 'keurmerk' voor de topnatuur van een land. Om aan verwachtingen te voldoen en kwaliteit te borgen is het belangrijk om aan te sluiten bij de gestelde criteria. Een mogelijke oplossing om tegemoet te komen aan de IUCN criteria is om voor verschillende delen van een nationaal park een verschillende status aan te vragen. De natuurkern zou bij IUCN aangemeld kunnen worden als categorie II ('National Park') en categorie IV ('habitat/species management area') en de landschapsontwikkelzone als categorie V ('protected landscapes/seascapes'). De regionale ontwikkelzone zou dan bui-

ten de IUCN-categorieën blijven en kan beschouwd worden als 'ondersteunend aan het nationaal park'.

3. Verhouding natuur en cultuur

In Nederland ontbreken criteria voor de verhouding tussen natuur en cultuur ('niet-natuur') in een nationaal park. De Adviescommissie Nationale Parken (2021a; b) onderschrijft de onduidelijkheid: "Voor de 'nationale parken nieuwe stijl' is er nog geen criterium benoemd voor een ondergrens of een minimale verhouding tussen natuur en cultuur. Dit ervaart de commissie als een gemis. Ondanks het ontbreken van dit criterium meent de commissie hier toch uitspraken over te kunnen doen. Het label nationaal park heeft een internationale status en ook zijn er internationale criteria en kaders voor de natuurwaarden (IUCN-beheercategorieën). Om internationaal niet te veel uit de pas te gaan lopen, is een verdere verwatering van dat label niet wenselijk." Dit betekent dat de criteria aangescherpt moeten worden met uitspraken over een minimale omvang van de natuurkern, de termijn waarbinnen de verschillende natuurkernen met elkaar verbonden moeten worden en tot slot over de minimale verhouding tussen beschermde natuur en overig areaal.

Het Belgische Agentschap Natuur en Bos heeft recentelijk criteria gepresenteerd voor België (Agentschap Natuur en Bos, 2021), met als uitgangspunt minimaal 10.000 ha beschermde natuur waarbij de mogelijkheid wordt geboden om te starten met 5.000 ha en in 20 jaar tijd te groeien naar 10.000 hectare. Ook wordt een percentage gegeven voor het oppervlak aan beschermde natuur, overeenkomend met het IUCN-criterium van minimaal 75% natuur. Het is aan te bevelen om in Nederland voor de

Figuur 4 Het zoneringsmodel voor de nationale parken 'nieuwe stijl'.

Figure 4 The zoning model for national parks (new standard).

kernzone en landschapszone vergelijkbare criteria op te stellen.

4. Risico van de 'boekhoudbenadering'

Bij de criteria voor nationale parken ligt de nadruk op natuur. De landschappelijke kwaliteiten worden vaak niet beschreven en beschermd (Dekker & Jongman, 2019). In de Nederlandse context zou, naast het criterium van minimaal 75% beschermde natuur, ook het criterium moeten gelden dat een nationaal park uit minimaal 75% beschermd landschap moet bestaan. Het is daarbij uiteraard belangrijk dat natuur en cultuur elkaar niet uitsluiten: natuur en landschap kunnen overlappen.

Het benoemen van minimale oppervlaktes en percentages biedt houvast, maar brengt ook een risico met zich mee. Het moet niet leiden tot een 'boekhoudbenadering', waarbij het streven is om n t binnen de

bepalingen te passen. De Adviescommissie Nationale Parken is daarom van oordeel dat gebieden die niet als hoofdfunctie natuur hebben toch tot een nationaal park kunnen behoren, mits die gebieden bijdragen aan de wezenlijke kenmerken van het natuurgebied. Instandhouding van de natuur is immers het belangrijkste doel van het instrument ‘nationaal park’, is het argument. Daarbij wijst de Adviescommissie er wel op dat het opnemen van dergelijke gebieden forse verplichtingen schept voor bijvoorbeeld verduurzaming en vergroening (Adviescommissie Nationale Parken, 2021a; b).

Summary

Dilemma’s in new style national parks: navigating between fluid and solid arrangements

Jori Wolf, Berthe Jongejan, Piet Schipper & Shera van den Wittenboer

National parks, nature, landscape, borders, criteria

Dutch politicians demanded an upgrade for national parks. These parks should be unique areas with large nature core zones and unique landscapes in order to acquire international allure that attracts sustainable economic activities. Land use and regional activities should support these goals. The existing national parks do not meet this new standard. Therefore parks are now looking for a new balance in a development-oriented way of nature and landscape protection in order to improve the quality of nature, landscape and liveability.

Ten slotte

Bovenstaande dilemma’s vragen om duidelijkheid. We kunnen ze niet uit de weg gaan. In Vlaanderen wordt die duidelijkheid sinds kort geboden: er is een traject opgezet met de bedoeling om in 2022 het aantal Vlaamse nationale parken en landschapsparken uit te breiden. Er zijn duidelijke criteria opgesteld over oppervlakte en grootte. We zien dat de criteria die onze zuiderburen hanteren scherper en eenduidiger zijn dan de onze. Door het invoeren van het nationaal park-zoneringsmodel voor ruimtelijk gebruik kunnen we in Nederland diezelfde scherpte aan brengen en de ambities hoog houden.

The transition produces a diverse palette on approaches ranging from small strict nature reserves to large-scale areas including cities. Suggested boundaries are based on landscape ecological criteria or on administrative boundaries. Despite given guidelines the criteria are apparently open to multiple interpretations.

We advise to implement a national park zoning model for land use. The core and bufferzone should exceed a minimum of 10.000 hectares nature.

The outer border of the transition zone can be fluid. The design of borders of the zones of a new national park should be based on ecological, historical and landscape criteria.

Literatuur

Adviescommissie Nationale Parken, 2021a. Advies aanvraag statustoewijzing Nationaal Park Hollandse Duinen. www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2021Z21105&did=2021D44975

Adviescommissie Nationale Parken, 2021b. Advies aanvraag statustoewijzing Nationaal Park Van Gogh i.o. www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021D25451&did=2021D25451

Agentschap Natuur en Bos, 2021. Criteria voor Nationale Parken Vlaanderen. https://www.natuurenbos.be/sites/default/files/inserted-files/criteria_np.pdf

Bügel Hajema et al., 2021. Naar een natuurinclusieve ruimtelijke inrichting rond Natura2000-gebieden, een verkenning. www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vwij5epmj1ey0/vlhbns9dbrzw

Dekker, J.N.M. & R.H.G Jongman, 2019. Landschap als ruimte, regisseur en actor. *Landschap* 2019 (4): 199-225.

EZ, 2016. Nationale Parken Deal. *Staatscourant* 2016 nr. 16774, 1 april 2016.

IUCN, 2022. Protected Area Categories. <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories> (geraadpleegd op 1-2-2022).

Lindeboom H.J. & A.J. Murk, 2019. Drie transitie in de Nederlandse Noordzee. Uitdagingen voor een duurzame toekomst. *Landschap* 2019 (4): 228-233

Tweede Kamer, 2014. Motie van de leden Van Veldhoven en Jacobi. Den Haag. Tweede Kamer, vergaderjaar 2014–2015, 34 000 XIII, nr. 76.

Nationale Parken Bureau, 2018. De standaard voor de gebiedsaanduiding nationaal park – werkversie mei 2018. Amersfoort.

Nationale Parken Bureau, 2021. Leidraad nationale parken. Een handreiking bij ‘De standaard voor de gebiedsaanduiding nationaal park’. Amersfoort.

Samenwerkingsverband Nationale Parken, 2007. Ontstaansgeschiedenis, feiten en ontwikkelingen Nederlandse Nationale Parken 1975-2006. Den Haag.

Sluis, T. van der & E. Turnhout, 2019. IPBES: van ‘assessment’ naar actie. *Landschap* 2019 (3): 174-175.

Smits, A.J.M., M.W. Straatsma & J.M. Fliervoet, 2019. Co-creatieve rivierlandschappen. *Landschap* 2019 (2): 114-123.

Vries, D. de, J.H.J. Schaminée, P.C. Schipper & J.L. Tersteeg, 2016. Natuur- en landschapscriteria voor Nationale Parken van Wereldklasse - Naar Nederlandse natuur van internationale allure.